

Och aldrig mötas de tu

Kulturdebatt och kulturpolitik i den svenska kanondebatten 2006

Jon Helgason

And never the twain shall meet. Cultural debate and cultural politics in the 2006 Swedish literary canon debate

This article focuses on the Swedish literary canon debate preceding the Swedish government elections in September 2006. The debate was instigated by an article written by liberal politician Cecilia Wikström, in which she suggested reinstating an official Swedish literary canon. Wikström's article sparked an inflamed debate that took place in all major Swedish newspapers, stretching over a period of more than two months in the summer of 2006. Due to the article and the debate that followed, questions concerning culture and cultural politics were more prominently featured in the 2006 election campaign than in previous campaigns. In addition to analysing the different positions of the debate, this article also suggests that Wikström's article is an expression of an on-going process in Swedish politics towards a more openly instrumental view on (national) culture and cultural expressions.

Kulturfrågor fick en ovanligt framträdande plats i 2006 års valrörelse. Anledningen till det har delvis tillskrivits den folkpartistiska riksdagsledamoten Cecilia Wikströms artikel i *Sydsvenskan* den 22 juli 2006, som innehöll ett förslag om att (åter)införa en litterär kanon i den svenska skolan.¹ Wikströms artikel drog igång den så kallade kanondebatten, som varade fram slutet av augusti 2006. Debatten 2006 fördes huvudsakligen på kultur- och ledarsidor i *Sydsvenskan*, *Svenska Dagbladet* och *Dagens Nyheter*, i mindre omfattning även i kvällstidningarna.

Det är denna debatt som utgör utgångspunkten för följande text. I sig är detta en sorts berättelse, en berättelse om det kulturella fältets (i bourdieusk mening) konfrontation med det politiska fältet. Berättelsen innehåller också en redogörelse av vad som förefaller vara en pågående utveckling mot en ökad politisering och instrumentalisering av kulturfrågor och kulturområdet i stort.

1 Termen kanon (latin *ca'non*, av grekiska *kanō'n* betecknade ursprungligen en rak stång, linjal, måttstock, rättesnöre, regel, m.m. Termen har emellertid kommit att få en utvidgad betydelse och används för att beteckna regelsamling(ar), text(er) eller dokument som anses normerande (Guillory 1995: 233).

Jon Helgason är verksam som redaktör vid Svenska Akademiens ordboksredaktion (SAOB) och som forskare i litteraturvetenskap vid Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet.
E-post: jon.helgason@svenskaakademien.se

Wikströms debattartikel

Cecilia Wikströms inledande debattartikel hann beröra en mängd olika frågekomplex: brister i svensk skola, litteraturens samhällsnytta, upplösningen av ett bildningsarv, sociala rättvisefrågor, klyftan mellan majoritet och minoriteter samt kulturpolitikens uppgift. Allt detta på knappt 460 ord. Artikeln inleds med en plädering för en litterär kanon:

En gemensam litterär bas, en så kallad litteraturkanon, skulle kunna ge verktyg för en fördjupad kulturpolitisk debatt, samtidigt som den skulle understryka betydelsen av en traditionell bildning där kunskap i svenska språket och den svenska litteraturen skulle inta högsätet. Den som inte förmår att artikulera behov och känslor på ett sätt som vinner gehör och får acceptans hos omgivningen riskerar att hamna i utanförskap. De flesta svenskar lär sig svenska språket, värderingar och sociala koder i hemmet, medan andra helt måste förlita sig på att få dessa kunskaper i skolan (Wikström 22 juli).

Det som sedan följer är en genomgång av den svenska skolans, i synnerhet svenskämnet, tillkortakommanden, något som, enligt Wikström, i synnerhet drabbar barn till invandrare och barn från studieovana miljöer. Wikström hänvisar också till den grundläggande rättvisetanke som låg till grund för bildningstraditionen inom den svenska skolan och de svenska folkrörelserna. Som exempel på de verk som skulle ingå i kanon nämner Wikström "Bellmans epistlar, Lagerlöfs Nils Holgersson, Mobergs emigrantepos, Tomas Tranströmers dikter eller delar ur Kerstin Ekmans skönlitterära produktion". Införandet av en litteraturkanon motiverar Wikström med "vikten av att ta del av det gemensamma språket och litteraturen" samtidigt som hon framhåller kanon som ett nyttigt redskap för att påverka skolmyndigheter och kommuner att satsa mer på kultur- och litteraturfrågor.

Wikströms inlägg skedde uttryckligen mot bakgrund av den dåvarande socialdemokratiska regeringens språkproposition "Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik" (Prop. 2005/06:2), där man, i Wikströms tycke, försummade möjligheten att ge svenskan fullödigt rättsligt skydd: "I propositionen avstyrker regeringen förslaget om att legalisera svenskan eftersom det skulle uppfattas som stötande av invandrargrupper." Regeringens ställningstagande betecknar Wikström som "struntprat" och skriver uttryckligen att propositionen endast godkänts i riksdagen genom ett misstag i voteringen. Wikströms inlägg kan således betraktas som en logisk fortsättning på en då redan avklingad debatt, den så kallade gringodebatten, som ägde rum under våren 2006. Gringodebatten handlade om det svenska språkets påstått hegemoniska status kontra det som språksociologiskt kallas multietniskt ungdomsspråk (Rinkebysvenska).

I ett vidare sammanhang bör Wikströms utspel också sättas i samband med händelser i Danmark. I Danmark hade frågan om en dansk kanon funnits på den politiska agendan sedan tidigt 1990-tal. I januari 2006 hade det danska

kulturministeriet presenterat en dansk kulturkanon i bokform. Den trycktes i närmare 200 000 exemplar och delades ut till samtliga danska gymnasielever. Wikströms utspel kom också att tolkas mot bakgrund av några av folkpartiets profilfrågor rörande utbildning och kultur. Inför valet 2002 hade folkpartiet profilerat sig, med viss framgång, genom förslaget om språktest för invandrare. Under valrörelsen 2002 blev detta förslag kritiserat som ett opportunt uttryck för att göra politiskt kapital av de främlingsfientliga och/eller nationalistiska strömningar som ansågs präglade valrörelsen 2002. Förslaget om språktest för invandrare aktualiserades dessutom ånyo bara några dagar efter Wikströms artikel (El Mahdi 2006).

Kanondebatten 2006 – en översikt

Den debatt som följde på Wikströms inledande inlägg var övervägande negativt inställd till förslaget. Även de som i debatten uttryckte stöd för själva grundtanken – det att införa en litteraturkanon – kom att ta avstånd från flera av Wikströms motiveringsgrunder – framförallt den bakgrund mot vilken hennes förslag tecknades (Witt Brattström 9 augusti; Chavez Perez; Hadley-Kamptz m.fl.).

Kritiken kom inte minst att handla om vad som utlästes ur Wikströms formulering ”De flesta svenskar lär sig svenska språket, värderingar och sociala koder i hemmet, medan andra helt måste förlita sig på att få dessa kunskaper i skolan”. En stor del av kritiken stammade från det faktum att det dels var lätt att betrakta Wikströms utspel som ett integrationspolitiskt istället för ett kulturpolitiskt inlägg, dels att hennes kanonförslag endast utgick från en nationell litteraturtradition, då företrädesvis betraktad som ett slags botemedel eller motoffensiv mot en pågående globalisering och internationalisering. Det drogs också paralleller till den dåvarande danske kulturministern, Brian Mikkelsen, och dennes uttalande när det danska kanonprojektet år 2004 på allvar sjuösattes, som betecknade en nationell kulturkanon som ett skydd mot ”negativ påverkan utifrån” (Brunner 17 augusti).

Det är angeläget att mot denna bakgrund betona att enskilda länders kanondebatter har tagit sig egna uttryck, präglade av det politiska, ideologiska, pedagogiska och nationella tankegodsd som kännetecknar varje land. I Sverige kom folkpartiets utspel inte att tolkas som ett försök att etablera en minsta gemensamma nämnare för bildning utan som en minsta gemensamma nämnare för svenskhet. I både Danmark och Sverige har, till skillnad från exempelvis Storbritannien och USA, den politiska kanondebatten handlat om nationell kanon. Av belackarna har denna debatt skett med nationalistiska förtecken och ofta tolkats som en gradvis anpassning till de nationalistiska strömningar som präglade Europa de senaste decennierna.

I *Sydsvenskan* kallade Carl Henrik Svenstedt Wikströms utspel för en

förvänd form av liberalism som speglade ”ett påbudsparti av klassisk nationalistisk modell”. Svenstedt kritiserade det han kallade för Wikströms treenighet ”svenska språket, värderingar och sociala koder” eftersom formuleringen förteget faktum att ”andra språk, värderingar och sociala koder vitaliserat, färgsatt och djupt berikat vår kanonkultur ” (Svenstedt 28 juli). *Sydsvenskans* Andreas Brunner beskrev förslaget som ”ett populistiskt fiske i grumliga vatten i likhet med språkkrav för svenskt medborgarskap” (Brunner 30 juli). I samma tidning ifrågasatte Jan Hjärpe folkpartiets rätt att kalla sig just folk-parti utifrån en klassisk distinktion mellan *demos* (folket, befolkningen oavsett härkomst) och *ethos* (härstamning, språk, kultur, tradition) (Hjärpe 6 augusti). Hjärpe konstaterar att det förefaller ha skett en glidning från demokrati till etnokrati i Sverige. Den (ofta liberale) kultur- och samhällsdebattören Carl Rudbeck betecknade Wikströms artikel som ett utspel och beskev det som ”arrogant och ogenomtänkt” och kritiserade det för att uppvisa ”provinsiell chauvinism och bristande litterär sakkunskap” (Rudbeck 7 augusti). Enligt *Sydsvenskans* dåvarande kulturredaktör Daniel Sandström präglades folkpartiets förslag av en särskild ”kombination av paternalism och naivitet”:

En kanon – officiell eller ej – har två aspekter som är ofrånkomliga: den orienterar oss i världen och historien, och den hjälper oss att bygga en identitet. Folkpartiets förslag syftar enbart till det senare: stärkt svensk identitet som botemedlet mot globaliseringens förvirring. Men även om man bortser från den rätt dubiösa flirten med det nationella, så är en sådan nationell kanon ändå otillräcklig som hjälp till orientering i vår globaliserade tid (Sandström 5 augusti).

Den kanske fränaste kritiken mot Wikströms förslag formulerades i en rad inlägg av *Dagens Nyheter*s dåvarande kulturredaktör Stefan Jonsson, som är den som mest uttryckligen påpekar influenserna (främlingsfientlighet, nationell kulturell rustning, kanon) från det danska högerpartiet Venstre. I sin första artikel i debatten hävdade Jonsson att folkpartiet ”blåst liv i en gammal verksamhet: rasmätning” (Jonsson 26 juli). I en senare artikel förtydligar Jonsson sin kritik av Wikströms utspel, framförallt Wikströms grundtanke om en nationell kulturell enighet och samhörighet:

[D]et ekar lite från Nordkorea, talibanerna och röda khmererna. Ty inför detta ska man vara glasklar. Närhelst en politisk grupp har använt kulturen för att ena sin befolkning till ett folk med ett gemensamt mål, har resultatet blivit det motsatta, intolerans, rasism, lynchningar, upplopp, död. Att en svensk riksdagsledamot ens viskar om en kulturpolitik med en sådan målsättning är skandalöst. Men sannolikt handlar det bara om bottenlös dumhet. Läger man ihop fp:s olika utbildningspolitiska och kulturpolitiska förslag ser man att de leder till samma slags etnifiering av medborgarskapet som pågår i flera europeiska nationer, till exempel Danmark och Frankrike. Etniciteten, tillhörigheten till ”det svenska”, avgör vilka politiska och sociala rättigheter man blir tilldelad (Jonsson 1 augusti).

Några veckor senare beskriver Jonsson förslaget som en kulturalisering av politiken, något som Jonsson ser som led i en strategi som har den svenska identiteten som politikens överordnade mål och som vill använda den som "sorteringsverktyg". Det är en strategi, påpekar Jonsson, som använts med framgång av konservativa och nyrasistiska partier i dagens Europa. Jonsson lyfter fram ytterligare en aspekt av Wikströms förslag, nämligen att det i sig utgör ett slags omyndigförklaring av lärarkåren (Jonsson 26 augusti). Jonssons iakttagelser kring en pågående politisering av kulturområdet och omyndigförklarandet av lärarkåren kommer jag att återkomma till längre fram i denna text.

De positiva rösterna då? Ebba Witt Brattström skrev ett delvis positivt inlägg i *Dagens Nyheter*, men motiverade då sitt ställningstagande utifrån radikalt andra premisser än Wikström. Witt Brattström, som också var indragen i den tidigare nämnda gringodebatten (se till exempel Witt Brattström 13 maj), konstaterar att "Sverige är nog också det enda land i världen med en skola som inte har i uppdrag att undervisa i den egna klassiska litteraturen, och för den delen inte heller i världslitteraturen". Orsaken till hennes förespråkande för en kanon hänger, till skillnad från Wikström, ihop med vetenskapen om att kanon är föränderlig men också i en grundläggande tro på att det "ligger i skönlitteraturens väsen att förutom att lära in en högre växel i språket också effektivt omförhandla maktordningar och experimentera med erfarenheter läsarna aldrig själva kommer att göra, av historiska och andra skäl. Skönlitteratur tänjer på det mänskliga psykets gränser, dramatiserar självhatets dynamik, väcker lusten att älska sin nästa, konfronterar rädslan för den Andre inom oss, kort sagt gör allt som oreflekterat upplevs som främmande till 'vårt' på ett sätt som inga antidiskrimineringslagar i världen förmår" (Witt Brattström 9 augusti).

Tidningen *Expressens* redaktion förefaller ha varit en intressant arbetsplats medan debatten varade. Per Svensson, tidningens dåvarande kulturchef, svarade för debattens kanske mest positiva respons på Wikströms förslag, fastän Svensson betecknade det som ett integrationspolitiskt förslag med målet att försvenska invandrarbarn. Svensson betonar det han kallar för den stora litteraturens egenvärde, ett värde "bortom och vid sidan av det instrumentella" och ansluter sig till Witt Brattströms inlägg (Svensson 17 augusti). Den egentliga kritik som Svensson framför rör den instrumentella syn på litteratur som praktiseras i den svenska skolan genom att den i styrdokumentet framställs som ett slags verktyg för demokrati, antirasism, fredskärlek och genusmedvetande. Framförallt vänder han sig mot synen på att litteraturen måste gå att "känna igen sig i" – vara ett instrument för självbespeglning:

För detta finns en effektiv och uppfinningsrik marknad som inte behöver någon hjälp av skola och stat. Subjektivitetskulten – föreställningen att ingenting som inte omedelbart och oförmedlat kan relateras till det egna jaget är värt att intressera sig för – är inte bara en av tonårens utan också en av senmodernitetens stora sjukor. Skolans roll borde vara en annan – att

lära eleverna att det finns en värld också bortom det egna jaget och dess allra närmaste omgivning, att objektiviera och vidga verkligheten.

Därför, konstaterar Svensson, vore en kanon för skolbruk ”antagligen inte så dumt”. På de egna kultursidorna fick han däremot mothugg av Anders Johansson, Marcus Birro och Isobel Hadley-Kempton.

Wikström skrev, vad jag har kunnat konstatera, fem svarsinlägg i debatten. Fyra av dessa fem repliker var, symptomatiskt nog, längre än den ursprungliga debattartikeln. En del inslag är återkommande i Wikströms svarsrepliker. Hon åberopar att den svenska skolan i praktiken hade en påbjuden kanon i skolan fram till 1960-talet. Hon menar också att själva framtagandet av kanon aldrig var tänkt som en politiskt styrd process utan något som skulle utföras av dem ”som besitter sakkunskapen, alltså företrädesvis Svenska Akademien, Skolverket och, inte minst, landets svensklärare” (Wikström 3 augusti). Hon återkommer också till den svenska skolans kris, hur svenskämnet har urvattnats och hur läsningens betydelse har urholkats samt att antalet timmar i svenskundervisningen har minskat sedan 1960-talet. I svarsreplikerna återkommer hon flera gånger till att förslaget mötts av förståelse av invandrare och invandrargrupper och att förslaget har sitt ursprung i tankar om social rättvisa för invandrare och barn från studiesvaga miljöer.

I vissa fall besvarar Wikström mer specifika anklagelser. I *Svenska Dagbladet* skriver Wikström att kritiken mot hennes förslag ”saknar proportioner och är inte fri från personförföljelse”. Bildning och återupprättelsen av bildningstanken åberopas som motivering till förslaget: ”Det fanns en rättvisetanke i den traditionella bildningsskolan som prioriterade svenskämnet och litteraturen. Jag är övertygad om att en borgerlig regering kommer att återknyta till den traditionen” (Wikström 29 juli). I *Dagens Nyheter* protesterar Wikström mot Stefan Jonssons skarpa formuleringar, framför allt jämförelsen med totalitära regimer som Nordkorea, talibanernas Afghanistan och de röda khmerernas Kambodja (Wikström 3 augusti). I *Sydsvenskan* erkänner Wikström att hon blivit chockad av den förnedring och smutskastning som hon har blivit utsatt för. Wikström tar också avstånd från de upprepade anklagelserna om att idéerna med en litteraturkanon är hämtade från Danmark och Venstre (Wikström 5 augusti). I *Expressen* levererar Wikström ett slags slutreplik på den mer officiella delen av debatten. Reaktionerna på förslaget, skriver Wikström, har varit de allra flesta varit positiva – något som dock inte stämmer överens med den offentliga, mediala debatten. Om den kritik som framförts skriver hon att ”några representanter för den så kallade kulturvästern [har] framfört fullständigt absurda anklagelser om allt från rasism till stalinism”. Hon avslutar med en plädering för svenskundervisningen ur ett makt- och jämlikhetsperspektiv: ”Bara den som behärskar sitt nationella språk äger makt. Makt att förändra, skapa framtid och ta ansvar, för egen och för andras räkning. Ett rikt språk gör en människa trygg och möjliggör deltagande på alla samhällets kulturella,

politiska och sociala arenor. Därför är svenskämnet skolans viktigaste ämne” (Wikström 30 augusti).

Av ovanstående sammanfattning framgår att den svenska kanondebatten grovt kan indelas i två läger. Å ena sidan de som av olika anledningar motsatte sig ett införande av en nationell kanon. Å andra sidan de som välkomnade ett införande av kanon, men som ifrågasatte den nationella och instrumentella litteratursyn som genomsyrade Wikströms förslag. Det i sig illustrerar ett av de centrala problemen med kanon: det att det å ena sidan handlar om estetiskt värde, å andra sidan om själva kanonbildningen som historisk process med dess mekanismer kring uteslutande och förtigande (Guillory 1995: 240).

Mot en politiserad kulturdebatt

I några av Wikströms slutreplikar används en retorik som av tradition mer hör hemma i det politiska livet än i det kulturella. Av den anledningen är *Tidningen Nu*, ett liberalt nyhetsmagasin, tillika folkpartiets partiorgan, ett intressant särfall i denna debatt. I en ledare i denna tidning, den 3 augusti, hyllades Wikströms förslag samtidigt som kritikerna marginaliserades:

Att Astrid Lindgren, August Strindberg och Selma Lagerlöf skulle vara självskrivna författare i en svensk litteraturkanon är sannolikt odiskutabelt. Allt annat kan diskuteras. [...] Det går inte att komma ifrån att många av Cecilia Wikströms kritiker uttrycker sig i affekt för att förslaget kommer från en folkpartist. DN-skribenten Stefan Jonsson kallar exempelvis folkpartiet ett obehagligt parti och yrar om rasmätning. Att hans preferenser ligger långt från liberalismen behöver man inte ha studerat svensk litteratur för att förstå. Hade Cecilia Wikström föreslagit fluorsköljning i skolan, skulle han sannolikt dammat på lika mycket. Och i kritikerkören är han inte ensam.

I ett annat inlägg baserade folkpartiets dåvarande partisekreterare, Johan Jakobsson, sitt försvar av Wikström på en liknande retorik. *Dagens Nyheter*s Stefan Jonsson utmålas som ”etablerad inom avgrundsvänstern sedan tidigare”. Den mediestorm som drabbat Wikström och folkpartiet har gjort Jakobsson övertygad om att ”fler liberaler behövs på centrala positioner i samhällsdebatten framöver” (Jakobsson 3 augusti).

Det framgår dock av tidningens inlägg att det finns flera kritiska röster till förslaget även inom folkpartiet. En kommunalpolitiker från Malmö, Sara Wettergren, menar att kritiken mot förslaget om en svensk litteraturkanon är berättigad, liksom parallellerna mellan folkpartiets båda förslag (språkprov för invandrare och nationell kanon) och danska Venstre. Skribenten ser förslaget som ”ett avkall på traditionella liberala ideal” (Wettergren 10 augusti). Riksdagsledamoten Louise Edlind Friberg (fp), som under delar av 2006 satt med i riksdagens Kulturutskott, ser Wikströms förslag med enbart svenska författare som ”kulturpolitiskt och integrationspolitiskt kontraproduktivt”. Edlind

Friberg menar att det kan bli "en problematisk uppgift att behålla vår trovärdighet som intellektuella internationalister, samtidigt som vi förespråkar en litteraturkanon med enbart svenska författare" (Edlind Friberg 17 augusti). Andra folkpartister beskriver förslaget som "dumt och feltänkt" (Lövgren & Sjöstrand 17 augusti) eller "orimligt" (Ekstrand 24 augusti). Även här har Wikström en slutreplik, denna gång riktad till de egna partikamraterna. Debatten i det egna partiorganet beskriver Wikström som saklig och nyanserad "till skillnad från vissa vänsterskribenters angrepp". I övrigt upprepas de argument som Wikström åberopar i den öppna debatten (Wikström 31 augusti).

Särskilt intressant är det sätt som några av kulturdebattens aktörer marginaliseras med beteckningar som "kulturvänstern", "avgrundsvänstern", och "vissa vänsterskribenter" och formuleringar som "Att hans preferenser ligger långt från liberalismen behöver man inte ha studerat svensk litteratur för att förstå". Här kan man nämligen ana ett inflytande från mediestrategier som med framgång har brukats av konservativa partier i USA och i Europa. Den amerikanska kanondebatten har, till exempel, i långt större utsträckning än i Sverige varit politiskt sprängstoff.² I USA har kulturkonservativa politiker ofta lierat sig med kanonförespråkare i syfte beskylla den "liberala eliten" för det som man ser som en förflackning inom utbildningsväsendets olika instanser. Enligt det konservativa synsättet har den vetenskapligt tingade relativism som råder vid amerikanska lärosätena lett till en kulturell skymning (Karlsruhn 2009: 237ff). Det har fått till följd att många amerikanska konservativa har utvecklat en närmast konspiratorisk förståelse av kultur och kulturindustrin där media, och universitetsutbildade utgör led i en "opinionskartell" som syftar till att påtvinga så kallade vanliga människor ett för dem främmande tankesätt (Frank 2004: 131f.). I USA har den typen av argumentering lett till en politisering av kulturdebatten som medfört en i vissa kretsar rätt explicit anti-intellektualism (Frank 2004: 193f). Den amerikanske författaren och journalisten Thomas Frank har sammanfattat detta perspektiv på följande vis: "Our culture and our schools and our government [...] are controlled by an overeducated class that is contemptuous of the beliefs and practices of the masses of ordinary people" (Frank 2004: 115). Denna politisering av "kulturfrågor" har i sin tur lett till att utbildningsfrågor har hamnat i fokus och att utbildningssektorn blivit ett av de stora slagfälten för de politiska striderna i USA (Frank 2004: 201). Debatten i Sverige har inte varit politiserad på samma sätt som i USA. I stort sett har innehållet – den politiska diskursen – i svensk kulturpolitik varit relativt oförändrad sedan 1960-talets kulturdebatt, som föregick 1972 års kulturutredning, över 1995 års kulturutredning och fram till kulturutredningen 2009 (jfr Frenander 2005: 199f.). Även i Sverige finns dock tydliga tendenser till en tydligare politisering

2 För en kortfattad översikt över den amerikanska kanondebatten, samt en summering av centrala begrepp och termer, se Karlsruhn 2009.

av kulturfrågor. Argument, liknande de som brukats av amerikanske konservativa, har förekommit i svensk politik, till exempel vid den kristdemokratiske partiledaren Göran Hägglunds lansering av det idépolitiska konceptet ”Verklighetens folk” i en debattartikel i DN:

Inom kulturvännern har vanliga Svenssons och deras Svenssonliv länge setts som det självklara objektet för hån och misstänksamhet. [...] Sveriges radikala elit har kommit att bli den nya överheten. De som under flagg av att företräda minsta lilla påfunna rättviseanspråk har satt upp ett formidabelt minfält av ideologiska teorier, där konstruktioner, kategorier och förtryckarstrukturer ligger om vartannat (Hägglund 2009).

En intressant skiljelinje mellan kulturdebatt och kulturpolitik kan emellertid urskiljas i medieforskaren Jesper Falkheimers kommentar kring kanondebat- tens mediala och politiska logik. En debattartikel, skriver Falkheimer, ”har inget värde, den ges värde” (Falkheimer 9 augusti). Genom att Wikströms debattar- tikel fått ett stort medialt genomslag har den fått betydelse fastän Wikströms artikel i sig är ”ointressant” och att flera av de kritiska analyserna varit ”bril- janta”. Ur ett medialt-politiskt perspektiv är ändå Wikström PR-vinnaren, menade Falkheimer.

En litterär kanon?

Frågan om vilken kulturell, kulturpolitisk och pedagogisk verklighet som Wikströms förslag landade i kvarstår. Internationellt sett är en officiell, natio- nell såväl som internationell, skolkanon en tämligen ovanlig företeelse. I en undersökning av kanon i ett antal länder konkluderar Karin Sarsenov, slavist vid Lunds universitet: ”Att på nationell nivå fastslå vilka specifika verk som ska läsas i skolan är inte någon generell policy i västerländsk utbildningspolitik. Listor med obligatorisk läsning saknas till exempel i USA, Kanada, Tyskland, Italien och Spanien (Sarsenov 2010: 135). I Tyskland förs dock sedan ett antal år en infekterad debatt kring kristdemokraternas (CDU) tankar om etablerandet av en ”Leitkultur”, en huvudkultur som ska sammanfatta den tyska identiteten, värderingarna och nationen tänkt som en motvikt till den så kallade multikul- turalismens inflytande.

De flesta litteraturforskare vid svenska universitet är dock troligen överens om att vi, i en bestämd mening, har en litteraturkanon. Den åsikten formu- leras även i flertalet repliker till Wikströms artikel (t.ex. Sandström; Chavez Perez). Av Högskoleverkets granskning av ämnena litteraturvetenskap och reto- rik, genomförd 2005–2006, i vilken samtliga 19 svenska lärosäten som erbjuder utbildning i litteraturvetenskap granskades, framkommer att den litteraturve- tenskapliga grundutbildningen runt om i Sverige har mycket stora likheter:

Trots några lokala avvikelser i litteraturlistorna skulle strängt taget en enda litteraturlista kunna sammanfatta hela den litteraturvetenskapliga

grundutbildningen i Sverige. Uppläggningsen är på de flesta håll kraftigt dominerad av litteraturhistorien och utbildningen styrs i hög grad av en linjärt kronologisk uppläggning från antiken och framåt. Av de första 40 poängen består oftast minst 20 poäng av inläsning av västerlandets traditionella litteraturkanon (HSV 2006: 43).

Problemet med kanon tycks med andra ord inte handla om huruvida vi har en kanon, utan om vad som skall ingå i kanon, och om vilket sätt och i vilken utsträckning en sådan kanon (bör) anses vara normerande och hur man bör förhålla sig till kanon och kanoniseringsprocesser (jfr Guillory 1995: 234f.).

Ett av problemen med en kanons mer eller mindre inherent normativa funktion hör samman med den truism att normativa anspråk ytterst aktualiserar frågor om makt. Det är emellertid en fråga som inte är särskilt framträdande i den svenska kanondebatten. Det är denna aspekt av själva kanoniseringsprocessen som inbegriper effekter som uteslutande och tystande av någon eller några och att kanon alltid är ett, mer eller mindre motiverat, uttryck för en elitkultur (Jfr Lunddahl 2009:17). Ytterligare ett återkommande, mer eller mindre uttalat, argument i kanondebatten (och i kanondebatter generellt) är att kanon ytterst handlar om demokrati i kraft av att den inbegriper begrepp som bildning, tradition, värde, makt och förtryck. I sin berömda studie, *Den västerländska kanon*, kritiserar emellertid litteraturvetaren Harold Bloom detta perspektiv som en reducering av litteraturen till simpel politik och betecknar det som "litteraturstudiets balkanisering". Bloom menar att införlivandet av frågor som rör socialt samvete och engagemang och politiska övertygelser i litteraturvetenskapen leder till en oönskad fragmentisering av litteraturstudiet, en fragmentisering som, enligt Bloom, bortser från kvalitetskriteriet (Bloom 2000: 573). För Bloom är litteraturens värde nämligen uteslutande estetiskt. Han förkastar alla tankar på att kanon gör en till en bättre medborgare, eller till en bättre eller sämre människa (Bloom 2000: 43). Per Svensson, i sitt tidigare nämnda inlägg i kanondebatten, hämtar väsentliga delar av sin argumentation från just Bloom.

Det förefaller emellertid vara svårt att samsas om eller ens formulera kriterier för de (estetiska, sociala, identifikatoriska, samhällsaktuella) värden som ett enskilt litterärt verk eller en litterär kanon skall uppfylla. Det är notoriskt svårt att definiera och mäta estetiskt kvalitet. Värdebegreppet som sådant har också kommit att bli ytterst problematiskt inom litteraturvetenskapen (Jfr Herrnstein Smith 1988, Kap. 3 passim). Inom andra vetenskapsdiscipliner, till exempel historia och statsvetenskap, är det fullt möjligt att diskutera litteraturen och dess potential som kunskapskälla och som (positiv) påverkande kraft. Det är ett perspektiv som ligger nära den anglosaxiska liberal education-traditionen. Ur ett litteraturvetenskapligt perspektiv har ett sådant värdebegrepp emellertid varit i stort sett omöjligt att formulera eller utgå från.

Numera brottas också litteraturvetenskapen inomvetenskapligt med att legitimera litteraturstudiet som en estetisk vetenskap. Thomas Götselius har konstaterat att utvecklingen mot en mer allmän textvetenskap med allt mindre

fokus på textens estetiska egenskaper förefaller vara svår att stoppa: ”Den samtida utvecklingen av exempelvis genusstudier, kulturstudier, mediehistoria och så vidare bekräftar det. Alla är de exempel på nya forskningsfält där litteraturen inte längre intar en privilegierad position och litteraturvetenskapen därför heller inte kan skänkas principiell legitimitet” (Götselius 2002: 34; jfr Forslid & Ohlsson 2007, passim).

Vare sig man är för eller mot en kanon, så uppstår den inte ur ett vakuum. Dess upprätthållande är beroende av en rad institutioner eller aktörer (i vid mening). En litterär kanon traderas till exempel först och främst genom utbildningsväsendets olika instanser, främst universiteten och högskolorna. Därmed inte sagt att dessa institutioner intar samma centrala roll i själva kanoniseringsprocessen (jfr Herrnstein Smith 1988, kap. 3 passim). Ur detta institutionella perspektiv fungerar kanon emellertid fortfarande som ett sorteringsredskap för vad som anses angeläget att forska om och för vad det bör bedrivas undervisning om.

Det problematiska värdebegreppet bör också hållas åtskilt från en närliggande diskussion, nämligen den om konstens kognitiva och kunskapsmässiga dimensioner, som historiskt sett diskuterats flitigt inom de estetiska vetenskaperna. Det finns till exempel idag ett stort intresse för konstnärliga produkters betydelse för människors hälsa och välbefinnande (se bland annat Hermerén & Halldén; Wood; Mendelson; Littau). Det finns däremot inget entydigt belegg för att konstens estetiska kvalitet spelar en avgörande roll i detta sammanhang.

Den svenska indelningen i eller uppdelningen av ämnena svenska (språkvetenskap) respektive litteraturvetenskap (svensk och internationell litteratur), något som givetvis påverkar frågan om nationell kanon, har få internationella motsvarigheter. I flera andra länder vilar nämligen det vetenskapliga studiet av litteratur på en annan grund. Den kanon som utgör grunden för det litteraturvetenskapliga ämnesstudiet i Sverige har fått sin bestämning delvis genom den ämnesdelning mellan litteraturvetenskap respektive svenska som råder vid svenska lärosäten:

I centrum för den litteraturhistoriska undervisningen står svensk litteraturhistoria. Inslagen av allmän litteraturhistoria inskränker sig vanligtvis till några få verk ur den västerländska kanon. Detta skiljer sig tydligt från de flesta andra länders litteraturundervisning. Där utgör vanligtvis den allmänna, komparativa litteraturvetenskapen ett särskilt ämne, comparative literature, littérature comparée, osv., medan undervisningen i nationalspråkens litteratur knyts till språkämnet. Så är också förhållandet inom svensk universitetsutbildning när det gäller främmande språk. När det gäller nationalspråket svenska sker dock utbildningen i språk respektive litteratur inom två olika akademiska discipliner, varav litteraturvetenskap även omfattar det som i andra länder kallas comparative literature osv. Detta medför att den nordiska, den västerländska och i synnerhet övriga världens litteratur behandlas mycket styvmoderligt inom svensk litteraturvetenskaplig undervisning. Den

svenska litteraturhistoria som förmedlas utgörs också av en sedan länge etablerad kanon. Med få undantag undervisar man om höglitterära verk ur en kanon där författarna företrädesvis är manliga (HSV 2006: 45).

I fråga om kanon efterlyste Högskoleverket i sin rapport inte i första hand ett revisionistiskt förhållningsätt utan ett processorienterat ”aktivt, kontinuerligt, teoretiskt förhållningsätt gentemot den svenska och västerländska kanonbildningen” (HSV 2006: 45). På ett sätt kan man betrakta de kanondebatter som blossar upp med oregelbundna mellanrum som nödvändiga led i kanoniseringsprocessen och att debatter är en del av i det ”aktiva” förhållningsätt som Högskoleverket efterlyste (Lundahl 2009: 14; Karlsohn 2009: 235). Kanoniseringsprocessen framställs nämligen ibland som en naturlig, närmast evolutionär process, där texterna i kraft av sin inneboende storhet lyft sig ur litteraturhistoriens anonyma textmassa. De återkommande kanondebatterna kan istället betraktas som manifestationer på en ständigt pågående tillpassning av kanon till samtidens estetiska och kulturella normer och tankekomplex, där kanons innehåll och omfattning omförhandlas i enlighet med varje tids värderingar och ideal.

Kanon i praktiken

Förutom att Wikströms artikel kom att aktualisera en vittomfamnande kanonproblematik, uppfattades den som ”ett slags omyndigförklaring av lärarkåren” (Jonsson 26 augusti). Denna ”omyndigförklaring” bestod bland annat i att lärarna inte tilltröddes att vara delaktiga i kanoniseringsprocessen. På ytterligare ett annat plan kan man konstatera att Wikströms förslag faktiskt är ett slags underkännande av den starka läsfrämjandetradition som länge varit rådande i Sverige. Det som kännetecknar denna tradition är att läsande beskrivs utifrån ett lustperspektiv och att de läsfrämjande insatserna ska hålls fria från didaktiska nyttoaspekter. Läsandet har legitimerats genom en lustdiskurs som har kännetecknat svensk läsundervisning sedan 1950-talet. Att lära barn att läsa aktivt framhålls i läroplanen (Lp094) som en av skolans viktigaste uppgifter. I kursplanen för Svenska kan man läsa att den språkliga förmågan har en stor betydelse i elevens liv. Skolan ska sträva efter att alla elever ”utvecklar sin fantasi och lust att lära genom att läsa litteratur samt gärna läser på egen hand och av eget intresse. Eleverna ska också vilja läsa av eget intresse” (Skolverket 2000: 96f.). I en relativt nylig inventering av läsfrämjande aktiviteter, gjord av Skolverket, framhölls rentav vikten av att inspirera till läslust som överordnad ren färdighetsträning (Skolverket 2003: 100–103). Då och då har det dock även inom skolan och läsfrämjandet funnits debatter som diskuterat litteratur utifrån ett kvalitetsperspektiv, om så kallad skräplitteratur och om nyttan av den goda litteraturen – till exempel 1970-talets Enid Blytondebatt.

Historiskt sett har litteraturläsningen sina rötter i undervisningen i de

klassiska språken. Litteratur på nationalspråket infördes i samband med retorikundervisningen, som mönster för muntlig framställning (Guillory 1993: 101). Först under 1700-talets andra hälft påbörjades på allvar en utveckling som genom romantikens och den kulturella nationalismens inflytande gjorde att nationallitteraturen fick en självständig plats i undervisningen. Den kanon som föddes fram ur denna process präglades av föreställningar om nationell säridentitet och om föreställningar om en specifik nationalkaraktär. I Sverige kom den nationalistiska litteraturundervisningen redan under 1800-talets senare hälft att utmanas av den jämförande litteraturvetenskapen (comparative literature) som hade som vetenskapligt credo att jämföra och söka efter generella mönster i de olika nationallitteraturerna. I Sverige var det Henrik Schück som ledde denna utveckling, något som så småningom ledde till att man övergav det gamla ämnesnamnet estetik till förmån för "litteraturhistoria med poetik". 1968 övergavs ämnesbeteckningen "litteraturhistoria" till förmån för litteraturvetenskap (Fehrman 1999, passim).

När det gäller litteraturundervisning i den svenska grund- och gymnasieskolan har Magnus Persson, litteraturforskare knuten till lärarutbildningen i Malmö, beskrivit hur svenskämnet har avkanoniserats i styrdokumentet inom det svenska skolsystemet. Genom att studera hur man legitimerar litteraturläsning i aktuella styrdokument som läro- och kursplaner, inom litteraturvetenskapen, inom svensk lärarutbildningen och i läromedel har Persson kunnat konstatera att i svensk skolundervisning ges legitimeringar inget utrymme i själva läroplanen (Lpo 94). Litteratur och litteraturläsning nämns inte alls i läroplanen som formulerar skolans mer övergripande mål. I läroplanen framhålls emellertid läs- och skrivundervisning i allmänhet som en central del av skolundervisningens uppdrag. Genom samtal, läsning och skrivning "skall varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga (Lpo 94: 7). "Aktiv läsning" nämns också som ett mål för grundskolan (Lpo 94: 12). Avsaknaden av konkreta legitimeringar är i själva verket genomgående för läroplanerna för grundskolan och gymnasiet sedan 1962 (Persson 2007: 121). Läromedel från den första halvan av 1900-talet innehöll däremot starka nationalistiska, idealistiska och kulturkonservativa drag. Dessa drag kom under seklet att gradvis tunnas till förmån för att i stället betona demokratiska värden och självförståelse (jfr Persson 2007: 119; Andersson, Persson & Thavenius 1999).

Inom dagens utbildningsvetenskap diskuteras också flitigt hur globaliseringen och de medföljande kraven på en ökad internationalisering och ökad internationell rörlighet har påverkat det svenska utbildningssystemet. En av globaliseringens mer omedelbara effekter har varit ökade normativa krav från politiskt håll. Från politiskt håll heter det att Sverige som nation ska kunna konkurrera på en internationell marknad och stärka sin position och roll i världen. En följd av denna utveckling är att allt fler aktörer är delaktiga i

utbildningspolitiken, men också att utbildningen har blivit allt mer normativt reglerad och styrd av policydokument m.m. Det har kort sagt blivit allt fler som vill vara med och bestämma om vad som skall räknas som relevant kunskap (jfr Andersson 2006, främst kap. 5 & 6).

Historiskt sett har skolundervisningens uppdrag aldrig enbart varit att förse eleverna med ämneskunskaper och fakta utan också att fostra eleverna till fritt tänkande samhällsmedborgare, enligt de normer och värderingar som samhället för tillfället efterfrågat. Medborgarfostran av idag ska enligt styrdokumentet ske på de demokratiska grunder det svenska samhällslivet vilar på. Gemensamma värderingar som explicit uttalas är exempelvis människolivets okränkbarhet och lika värde, samt solidaritet med svaga och utsatta individer och grupper. Denna fostran förväntas utmynna i att eleverna utvecklar sin förmåga att praktisera rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande i vardagen:

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där (Lpo 94: 3f., jfr HSV 2006: 34).

Frågan om kanon måste även tolkas gentemot den funktion som skönlitteraturen tillskrivs i dagens globaliserade konsumtionssamhälle, som präglas av en medieteknologisk utveckling som i hög grad förändrat medborgarnas, framförallt de ungas, läsvanor. Det är inte längre självklart att man i skolan läser verk av de litteraturhistoriskt sett mest hyllade eller framburna svenska författarna. Av det ovan sagda framgår det att det delvis finns en inbyggd potentiell spänning i skolans läroplaner genom att utbildningen ska syfta till att utveckla "förståelse för andra kulturer", samt att bidra till en medvetenhet om "det gemensamma kulturarvet".

Kultur + politik = kulturpolitik?

Kulturpolitik har av tradition haft en rätt marginell position i det politiska systemet i Sverige (Frenander 2005: 212, 215; jfr även Steiners bidrag i detta nummer). Kulturpolitikens svaga ställning är delvis betingat av att begreppet "kultur" är notoriskt flyktigt, luddigt, svårdefinierat.³ Frenander beskriver denna begreppsliga svårighet som något som genomsyrat och försvårat den

3 För en klagörande genomgång av forskningen kring kulturbegreppet, se Frenander 2005: 34ff.

kulturpolitiska diskursen under hela nittonhundratalet: ”Slitningarna mellan kulturen, förstådd i dess estetiska betydelse, och kulturen, uppfattad som ett sätt att leva, finns hela tiden med i nästan alla inlägg” (Frenander 2005: 207). Under det förra århundradets första hälft likställdes kulturbegreppet oftast med bildning, vilket innebar att kultur inte enbart betraktades som blott en estetisk aspekt utan berörde även frågeställningar om moral och seder (Sundgren 2007: 18; Harding 2007: 9f.). Under 1900-talet senare hälft, har ”kultur” alltmer kommit att inbegripa yttre aktiviteter som vi kan utöva eller konsumera, istället för att, som förr, inbegripa individens inre odling.

Den begreppsliga utvecklingen framgår till viss del av 1974 års kulturbeslut där ”kultur” innefattade konstarterna, medierna, folkbildningen och kulturarven (SOU 1972: 66). Genom 1972 års kulturutredning blev kulturpolitiken en samhällspolitiskt avgränsad sektor för politiskt beslutsfattande. Kulturpolitik kom huvudsakligen att betraktas som en förvaltningsfråga med tyngdpunkten på tekniker för administration och bidragsgivning. Det är även det perspektivet som har varit dominerande i den svenska kulturpolitiska forskningen (Sundgren 2007: 20).

Mycket av det sena 1900-talets svenska kulturpolitik kom att få sin utformning genom den stora kulturutredningen från år 1972 och 1974 års kulturbeslut, som under lång tid satte ramarna för det offentligt finansierade svenska kulturlivet. Den centrala tanke utifrån vilken kulturpolitiken utformades var att kultur är något självklart gott. Tillgång till kultur betraktades en självklar medborgerlig rättighet. Spridandet av kultur till så många medborgare som möjligt ansågs behöva ingå i varje demokratisk stats grundläggande uppgifter. Denna kulturpolitik har emellertid kritiserats för att vara koncentrerad på resursfördelning och logistisk räckvidd. I den senaste kulturutredningen, som gjordes 2009 under ledning av förläggaren Eva Swartz, kritiserar man 1972 års utredning för att förmedla en alltför instrumentell kultursyn där konst betraktas som en del av arbetet för ett bättre samhälle, ”som en del av samhällets miljöpolitiska åtaganden i stort” (SOU 1972: 168). I 2009 års utredning kritiseras 1972 års utredning för den ”närmast gränslösa tilltron till ’samhällets’, dvs. den offentliga sektorns, förmåga att genom långtgående politiska beslut och åtgärder skapa det goda samhället” (SOU 2009: 150). 1972 års utredning sammanfattas som ”en pendang till samhällsbyggandets miljonprogram, ett försök att skapa en folkhemmets kulturpolitik” (SOU 2009: 150). Denna kritik till trots utgör 2009 års utredning inget radikalt brott mot den kulturpolitiska traditionen i Sverige. Administration och förvaltning är fortfarande kärnverksamheten i kulturpolitiken.

Ett gemensamt drag för svensk kulturpolitik i modern tid har således varit fokus på administration och förvaltning. Wikströms förslag är, mig veterligt, en av de första öppna, seriösa, nutida ansatserna till att öka det politiska inflytandet över kulturen och kulturkonsumtionen i Sverige. Förslaget innebar en

radikal brytning med den kulturpolitiska tradition som gått ut på att undvika att utöva direkt politiskt inflytande över den enskilde individens kulturkonsumtion. Stefan Jonsson berör detta i sitt slutinlägg i kanondebatten: "[N]är makthavaren gör folkets enande till kulturpolitiskt mål för en ny regering ska man vara på sin vakt. Som jag skrev i min förra artikel: närhelst en politisk grupp har använt kulturen för att ena sin befolkning till ett folk med ett gemensamt mål, har resultatet blivit det motsatta, intolerans, rasism, lynchningar, upplopp, död" (Jonsson 26 augusti). Andra motståndare till förslaget framhöll också, som det har framgått, den allmänna maktaspekten av en officiell kanon – att kanon alltid är uttryck för en elitkultur. Det i sig utgör dock inte det radikala elementet i Wikströms förslag, dels eftersom svensk kulturpolitik historiskt sett har gynnat den traditionella finkulturen (Frenander 2005: 215), dels eftersom vi redan i praktiken har en kanon.

Ovanstående visar att kanondebatten 2006 således inte bara, eller ens primärt, handlade om ett eventuellt införande av en svensk nationell kanon. Debatten aktualiserade ett helt kulturpolitiskt värdespektrum som sträckte sig från kultur som aspektpolitik till föreställningen om kulturens egenvärde och autonomi. Frågor som, så att säga, frigjordes genom Wikströms utspel.

Historiskt sett har kulturpolitik i liberala samhällen legitimerats i fältet mellan humanistisk-social och ekonomisk rationalitet. En del forskare hävdar dock att kulturpolitik under senare decennier alltmer har kommit att ges en instrumentell legitimering, något som också har lett till att kulturpolitiken alltmer fjärrar sig från föreställningen om kulturens egenvärde och autonoma ställning (Frenander 2005: 214). Sedan 2006 kan man nämligen se tydliga tecken på en långsam nedmontering av kulturen som självständigt politikområde. Ett antal viktiga kultursatsningar ligger numera inte under kulturministern utan på andra departement som närings- och arbetsmarknadsdepartementen. Intresset för att bedriva kulturpolitik i riksdagen förefaller under samma period också ha minskat. Under kulturminister Lena Adelsohn Liljeroths första hela regeringsår 2007 fick hon besvara 38 interpellationer. Antalet interpellationer har allt sedan dess varit fallande. Under 2009–2010 fick hon besvara tio interpellationer. I jämförelse med andra områden är antalet interpellationer exceptionellt låga (Hellekant 2011). I en undersökning i *Svenska Dagbladet*, gjord 18 månader efter valet 2010, konstaterades att kulturminister Lena Adelsohn Liljeröth inte hade arbetat fram en enda egen proposition (Hennel 2012). Samma utveckling går igen på såväl regional som kommunal nivå (Hennel 2012). I likhet med utbildning betraktas kulturen alltmer instrumentellt ur ett ekonomiskt nyttoperspektiv, som en del av aspektpolitiken (jfr SOU 2009: 18). Det märks också i retoriken. Sällan talar regeringen om kulturens egenvärde. Nya kultursatsningar förklaras istället med att de främjar faktorer som ekonomisk tillväxt, sysselsättning och folkhälsa och så vidare (jfr Brandel 2011).

Två aktuella exempel får illustrera denna utveckling. Våren 2012

publicerades två rapporter – moderaternas *Kulturen 2020* och folkpartiets *Kulturland Sverige* – som innehöll framtidsvisioner för den borgerliga kulturpolitiken. Rapporterna innehöll få nyheter. I *Kulturen 2020* ger moderaterna sin syn på kultur, idrott, media och folkbildning. Man lyfter fram satsningar som redan gjorts och som man vill bygga ut, till exempel skapande skola, kultur på recept och den regionala samverkansmodellen. Ett av få konkreta nya förslag är planer på att inrätta professurer i ämnena kultur och hälsa respektive mat och turism. Folkpartiets *Kulturland Sverige* framhåller arkitekturens betydelse för utvecklingen och vill bygga nytt. Man vill sjösätta en konstbiennial i Stockholm och bygga ett nytt Nobelmuseum. Båda rapporterna innehåller en översyn av regelverket för stiftelser och fonder i syfte att göra dessa mer kulturvänliga genom skattelättnader, samt förslag som syftar till att göra sponsring och donationer inom kultursektorn avdragsgilla. Det som ett led i att stärka samarbetet mellan näringsliv, kultursektor, humaniora och nöjesindustri. Folkpartiets rapport innehåller för övrigt fortsatt ett önskemål om att införa litterär kanon med motiveringen: ”En svensk litterär kanon bör tas fram av experter på området. En kanon ska ses som en vägledning till verk som är särskilt viktiga för fördjupad förståelse om Sverige och vår omvärld” (*Kulturland Sverige* 2012: 3).⁴ Mycket mer konkreta förslag än så innehöll inte rapporterna.

Ett försök till sammanfattning

Det har nu gått nästan sex år sedan Wikströms förslag lanserades. Under de år som har gått är det lätt att betrakta Wikströms inlägg som ett led i en än idag pågående utveckling som yttrar sig dels i en ökad instrumentalisering av kulturen, dels i en tendens att i ökad omfattning underordna kulturpolitiken andra politikområden. Det går också att se hur dessa två aspekter konvergerar mot ett kulturpolitiskt landskap som avsevärt skiljer sig från det som har varit.

Från humanistiskt håll brukar det framhållas att humaniora utgår från ett värdebegrepp som inte på något enkelt sätt låter sig förenas med marknadstänkandets värdebegrepp. Däri ligger också själva kärnan i de frågekomplex som kanondebatten aktualiserade. I centrala avseenden präglas det politiska livet av marknadstänkandets värdebegrepp. Det sker inte nödvändigtvis på det individuella planet, utan i kraft av att de som ansvarar för medborgarnas pengar oftare ser sig som finansförvaltare än som ansvariga för bestämda verksamheter (Göransson 2010: 28). Att förvalta skattebetalarnas pengar ligger till grund för politiskt beslutsfattande. Den socialdemokratiska kulturpolitikens nestor,

4 För tydlighets skull vill jag säga att inte heller de politiska oppositionspartierna i Sverige har aviserat några större konkreta kulturpolitiska förslag eller satsningar. Den svenska kulturpolitiken verkar, som Frenander konstaterade, ”befinna sig i ett slags vänteläge” (Frenander 2005: 215).

Bengt Göransson, sammanfattar problemet på följande vis i skriften *Tankar om politik*:

Bristen på grundläggande teoribildning finner man också på det viktiga område som rör kultur och kulturpolitik. Där kommer denna brist till uttryck inte minst genom en alltför enkel syn på relationen till publiken. Uppfattningen att kulturen kan ha ett egenvärde är inte oomstridd. Samtidigt som ingen kultur kan existera utan relation till publiken, mottagarna, är det farligt att se denna relation som ett enkelt beställar-/utförarförhållande. Ett sådant synsätt öppnar för censurtendenser när publiken vid sin beställning representeras av politiker som uteslutande ser sitt mandat omfatta hanterandet av skattebetalarnas pengar. Det blir ännu farligare när den enskilde lockas att se sig som beställare/konsument med rätt att definiera sina krav som kund. Konstnären som bara målar tavlor som tillgodoser köparens förväntade eller uttalade önskemål kommer aldrig att kunna förnya konsten. Utan en väl analyserad kultursyn kan heller aldrig kulturpolitiken ta ansvar för det vidare samhällsperspektiv i vilket allt kulturliv måste ses (Göransson 2010: 11).

Det som debatten ytterst illustrerar är svårigheterna med att jämkla mellan kultur som en politiskt-administrativ variabel och kultur som ett autonomt fält.

Referenser

- Andersson, Jenny, 2006. *När framtiden redan har hänt: socialdemokratin och folkhemsnostalgin*. Stockholm: Ordfront.
- Andersson, Lars-Gustaf, Magnus Persson & Jan Thavenius, 1999. *Skolan och de kulturella förändringarna*. Lund: Studentlitteratur.
- Bloom, Harold, 2000. *Den västerländska kanon: böcker och skola för eviga tider*. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion
- Brandel, Tobias, 2011. "Revolutionen som kom av sig", *Svenska Dagbladet*, 4 oktober.
- El Mahdi, Josef, 2006. "Fp tar fram gammalt krav om språktest för invandrare", *Svenska Dagbladet*, 28 juni.
- Fehrman, Carl, 1999. *Litteraturhistorien i Europaperspektiv: från komparatism till kanon*. Lund: Litteraturvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
- Forslid, Torbjörn & Anders Ohlsson, 2007. *Hamlet eller Hamilton? Litteraturvetenskapens problem och möjligheter*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Frank, Thomas, 2004. *What's the Matter with Kansas? How Conservatives Won the Heart of America*. 1. utg. New York: Metropolitan Books.
- Frenander, Anders, 2005. *Kulturen som kulturpolitikens stora problem: diskussionen om svensk kulturpolitik under 1900-talet*. Hedemora: Gidlund.
- Guillory, John, 1993. *Cultural Capital. The Problem of Literary Canon Formation*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Guillory, John, 1995. "Canon", s. 233–249 i Lentricchia, Frank & McLaughlin, Thomas (red.), *Critical Terms for Literary Study*. 2., rev. utg. Chicago: Univ. of Chicago Press,
- Göransson, Bengt, 2010. *Tankar om politik*. Stockholm: Ersatz.
- Götselius, Thomas, 2002. "Den teoretiska texten", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, nr 4, s. 19–36.
- Harding, Tobias, 2007. *Nationalising Culture. The Reorganisation of National Culture in Swedish Cultural Policy 1970–2002*. Diss. Linköping: Linköpings universitet.
- Hellekant, Johan, 2011. "Allt sömnigare kulturpolitiker i riksdagen", *Svenska Dagbladet*, 19 november.

- Hennel, Lena, 2012. "Politisk passivitet hos flera av ministrarna", *Svenska Dagbladet*, 27 mars.
- Hermerén, Göran & Sören Halldén (red.), 2006. *Konsterna och själen: estetik ur ett humanvetenskapligt perspektiv*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien.
- Herrnstein Smith, Barbara, 1988. *Contingencies of Value. Alternative Perspectives for Critical Theory*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Hägglund, Göran, 2009. "Sveriges radikala elit har blivit den nya överheten", *Dagens Nyheter*, 17 september.
- Karlsohn, Thomas, 2009. "Kanon och kritik", s. 232-270 i Leppänen, Katarina & Lundahl, Mikela (red.), *Kanon ifrågasatt: kanoniseringsprocesser och makten över vetandet*. Hedemora: Gidlund.
- Kulturen 2020. Nya Moderaternas kulturutskott 2012, tillgänglig på http://www.moderat.se/web/Kulturen_2020.aspx?UsePrintableVersion=true
- Kulturland Sverige. Liberal Kulturpolitik. Folkpartiet 2012, tillgänglig på http://www.folkpartiet.se/ImageVault/Images/id_18320/scope_o/ImageVaultHandler.aspx
- Littau, Karin, 2006. *Theories of Reading. Books, Bodies, and Bibliomania*. Cambridge, UK: Polity.
- Lundahl, Mikela, 2009. "Kanon och demokrati", s. 13-50 i Leppänen, Katarina & Lundahl, Mikela (red.), *Kanon ifrågasatt: kanoniseringsprocesser och makten över vetandet*. Hedemora: Gidlund.
- Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)
- Mendelson, Edward, 2006. *The Things that Matter. What Seven Classic Novels Have to Say About the Stages of Life*. 1. ed. New York: Pantheon Books.
- Persson, Magnus, 2007. *Varför läsa litteratur? Om litteraturundervisningen efter den kulturella vändningen*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Sarsenov, Karin, 2010. "Varför läsa litteratur – i Ryssland? Legitimeringar i ryska styrdokument", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, vol. 40, nr 3-4, s.133-152.
- Skolverket, 2003. *Att läsa och skriva. En kunskapsöversikt baserad på forskning och dokumenterad erfarenhet*. Stockholm: Liber Distribution.
- Skolverket, 2000. *Kursplaner och betygskriterier. Grundskolan*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 1972: 66, *Ny kulturpolitik*.
- SOU 2009: 16, *Kulturutredningens betänkande*.
- Sundgren, Per, 2007. *Kulturen och arbetarrörelsen: kulturpolitiska strävanden från August Palm till Tage Erlander*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Svensson, Per, 2010. "Bildningsidealet – Om hur och varför kulturen gör dig till en friare människa", i Bertil Ohlininstitutets skriftserie, nr 15, tillgänglig på <http://www.ohlininstitutet.org/wp-content/uploads/2010/03/ohlinskrift15.pdf>, citerad 30/3 2012.
- Utvärdering av ämnena litteraturvetenskap och retorik vid svenska universitet och högskolor, Högskoleverkets rapport 2006: 13 R.
- Witt-Brattström, Ebba, 2006. "Miljonsvenskan – en mediebluff", *Dagens Nyheter*, 13 maj.
- Wood, Michael, 2005. *Literature and the Taste of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.

Artiklar: Den svenska kanondebatten 2006

Denna artikelförteckning över den svenska kanondebatten 2006 utgör inte en fullständig inventering av de artiklar som publicerades i denna debatt. Debatten i sig var dels för spridd med inlägg även i tidningar som *Svenskläraren* och *Lärarnas Tidning*, dels omfattade den inlägg som endast nominellt tog avstamp

i kanondebatten. Översikten ger däremot en i mitt tycke rättvis bild av debattens centrala delar som utspelade sig i *Sydsvenska Dagbladet*, *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*, i viss mån även i *Aftonbladet* och *Expressen/GT*. Den del av debatten som utspelades i andra tidningar, tidskrifter eller andra medier finns inte med här. För tydlighets skull har Cecilia Wikströms inlägg i debatten fetmarkerats i denna förteckning.

SYDSVENSKAN

1. Wikström, Cecilia, "Skapa en svensk litteraturkanon", *Sydsvenskan*, 22 juli.
2. Svenstedt, Carl Henrik, "Fp vill stärka svenskheten", *Sydsvenskan*, 28 juli.
3. Brunner, Andreas, "Kanonumt förslag. Exemplet Danmark borde avskräcka, inte inspirera Sverige", *Sydsvenskan*, 30 juli.
4. Wikström, Cecilia, "Litteraturkanon inte nationalistisk", *Sydsvenskan*, 5 augusti.
5. Sandström, Daniel, "Kriget finns runt hörnet", *Sydsvenskan*, 5 augusti.
6. Hjärpe, Jan, "Demokrati eller etnokrati?", *Sydsvenskan*, 6 augusti.
7. Rudbeck, Carl, "Förslaget om en svensk kanon har bara brister", *Sydsvenskan*, 7 augusti.
8. Astudillo, Luciano, "Vanföreställningar om svenskhet", *Sydsvenskan*, 9 augusti.
9. Falkheimer, Jesper, "Sommarspinn. Lätt att få mediernas uppmärksamhet", *Sydsvenskan*, 9 augusti.
10. Nilsson, Sven, "Varför inte en kanon?", *Sydsvenskan*, 10 augusti.
11. Kuprijanko, Alexander, "Wikströms förslag väckte Kultur-Sverige: Frågan om litteraturkanon splittrar partiblocken", *Sydsvenskan*, 11 augusti.
12. Jiborn, Magnus, "Symbolfrågor", *Sydsvenskan*, 13 augusti.
13. Brunner, Andreas, "Kanon utan glöd", *Sydsvenskan*, 17 augusti.
14. Agrell, Alexander, "Svenskar vill ha litterär kanon", *Sydsvenskan*, 23 augusti.
15. Rojas, Mauricio, "Gemensamt arv gynnar mångfald", *Sydsvenskan*, 29 augusti.

DAGENS NYHETER

1. Jonsson, Stefan, "Folkpartiet på svenskjakt", *Dagens Nyheter*, 26 juli.
2. Rojas, Mauricio, "Rättvisepolitik", *Dagens Nyheter*, 28 juli.
3. Chavez Perez, Inti, "Makthavarna måste granskas", *Dagens Nyheter*, 31 juli.
4. Rock, Yvonne, "Kanondebatten saknar genusvinkel", *Dagens Nyheter*, 31 juli.
5. Jonsson, Stefan, "Litteratur som gränsvakt", *Dagens Nyheter*, 1 augusti.
6. Wikström, Cecilia, "Bra böcker en rättighet", *Dagens Nyheter*, 3 augusti.
7. Göransson, Bengt, "En kanon för vem", *Dagens Nyheter*, 8 augusti.
8. Berggren, Henrik, "Kan nån kanon?", *Dagens Nyheter*, 8 augusti.
9. Witt Brattström, Ebba, "Synen på skönlitteratur är naiv", *Dagens Nyheter*, 9 augusti.
10. Västerbro, Magnus, "Litterär kanon splittrar alliansen", *Dagens Nyheter*, 10 augusti.
11. Elam, Ingrid, "Disparat kanonbukett", *Dagens Nyheter*, 10 augusti.
12. Stenport Westerståhl, Anna, "Skippa listmanin", *Dagens Nyheter*, 13 augusti.
13. Chavez Perez, Inti, "Litteraturen ska vara fri från tyglar", *Dagens Nyheter*, 14 augusti.
14. Tunedal, Jenny, "Vidga litteraturen", *Dagens Nyheter*, 17 augusti.
15. Raattamaas, Lars Mikael, "Disciplineringsmaskinen", *Dagens Nyheter*, 19 augusti.
16. Schottenius, Maria, "Danmarks topplista blev en kotte", *Dagens Nyheter*, 20 augusti.
17. Nikolajeva, Maria, "Vad är du hungrig på lilla vän?", *Dagens Nyheter*, 21 augusti.
18. Combüchen, Sigrid, "Globalt?", *Dagens Nyheter*, 22 augusti.

19. Espmark, Kjell, "Samtalpartners", *Dagens Nyheter*, 23 augusti.
20. Fagerholm, Monika, "Mot kulturens listor", *Dagens Nyheter*, 25 augusti.
21. Jonsson, Stefan, "Världen bortom folkpartiet", *Dagens Nyheter*, 26 augusti.

SVENSKA DAGBLADET

1. Fleischer, Rasmus, "Otidsenlig kulturpolitik", *Svenska Dagbladet*, 27 juli.
2. Lundberg, Johan, "Gärna en kanon men av andra skäl", *Svenska Dagbladet*, 28 juli.
3. **Wikström, Cecilia, "Därför behövs litteraturkanon", *Svenska Dagbladet*, 29 juli.**
4. Werkelid, Carl Otto, "Jag väljer att tro på Wikström", *Svenska Dagbladet*, 30 juli.
5. Melberg, Arne, "Kopiera inte en suspekt dansk kulturkamp", *Svenska Dagbladet*, 2 Augusti.
6. Hansson, Jan, "Vad händer med barnlitteraturen?", *Svenska Dagbladet*, 5 augusti.
7. Kullenberg, Christopher, "Vi har inget att oroa oss för", *Svenska Dagbladet*, 6 augusti.
8. Andersson, David, "Kanon underblåser inte nationalism", *Svenska Dagbladet*, 7 augusti.
9. Moberg, Åsa, "Vad kräver vi av svenskar i utlandet", *Svenska Dagbladet*, 12 augusti.
10. Mazzarella, Merete, "Dansk kulturkupp koloniserade Ibsen", *Svenska Dagbladet*, 18 augusti.
11. Kalmteg, Lina, "Litteraturkanon tände känslorna", *Svenska Dagbladet*, 19 augusti.
12. Swartz, Rickard, "Konsten och kulturen svävar inte fritt i luften", *Svenska Dagbladet*, 23 augusti.
13. Gellerfelt, Mats, "Tag och läs, och vi läste", *Svenska Dagbladet*, 27 augusti.
14. Jannerling, Lisa "Lärare säger nej till litteraturkanon – Dagens läroplan ger lärare och elever frihet att själva välja böcker", *Svenska Dagbladet*, 31 augusti.

EXPRESSEN/GT

1. Hadley-Kamptz, Isobel, "Vilset Wikström", *Expressen*, 25 juli.
2. Söderqvist, Marie, "All litteratur är inte lika bra", *Expressen*, 26 juli.
3. Johansson, Linna, "Naken elitism", *Expressen*, 12 augusti.
4. Svensson, Per, "En kanonidé", *Expressen*, 17 augusti.
5. Johansson, Anders, "Ädla känslor föder?", *Expressen*, 18 augusti.
6. Birro, Marcus, "Kanondebatten. Unga måste få välja sina böcker själva", *Expressen*, 21 augusti.
7. **Wikström, Cecilia, "Replik: Litterär kanon", *Expressen*, 30 augusti.**

AFTONBLADET

1. Stahre, Ulrika, "Kanon?", *Aftonbladet*, 26 juli.
2. Linderborg, Åsa, "DN sjunger i kanon", *Aftonbladet*, 11 augusti.
3. Thorvall, Kerstin, "Läslusten kommer utan hjälp av kanon", *Aftonbladet*, 28 augusti.

TIDNINGEN NU

1. Ledare, *Tidningen Nu*, 3 augusti.
2. Jakobsson, Johan, "Orimliga angrepp på folkpartiet", *Tidningen Nu*, 3 augusti.
3. Wettergren, Sara, "Jakobsson har fel om kulturkanon – kritiken mot den visst berättigad", *Tidningen Nu*, 10 augusti.
4. Edlind Friberg, Louise, "Är en litteraturkanon kanon?", *Tidningen Nu*, 17 augusti.

5. Lövgren, Britt-Marie & Anna-Karin Sjöstrand, "Litterär kanon är dumt och feltänt", *Tidningen Nu*, 17 augusti.
6. Ekstrand, David, "Varför bara svensk litteratur?", *Tidningen Nu*, 24 augusti.
7. Lindaräng, Ingegerd, "Våra författare är en del av vår identitet", *Tidningen Nu*, 24 augusti.
8. **Wikström, Cecilia, "Litteraturen hörnsten i den liberala kulturpolitiken", *Tidningen Nu*, 31 augusti.**